

La Puda

Antic balneari situat a la mateixa riba del Llobregat, on des del segle XVIII, arran d'un terratrèmol, brollaven aigües sulfuroses. La primera referència històrica, però, data del 1718, quan el doctor Salvador féu la primera anàlisi química de les aigües. Aquestes aigües, de naturalesa sulfurosa-sòdica, brollen a una temperatura de 32°C i es calcula el seu cabal actual en uns 4 l/s que s'aboquen directament al riu Llobregat. Les aigües van començar a ser usades amb finalitats medicinals l'any 1818.

El balneari es va edificar el 1870 i es va anar ampliant durant les dues dècades següents. El seu moment d'esplendor va ser a finals del segle XIX i principis del XX, quan es posà de moda entre la burgesia barcelonina, que s'instal·lava a l'hotel Gori d'Olesa, amb el qual l'unia un servei permanent de diligències. Es va tancar el 1958 i el 1971 patí moltes destrosses per una crescuda del Llobregat. A principis dels anys 1980, l'edifici era d'un fabricant olesà que tenia pensat reconvertir-ho en un hotel. Després el va tornar a vendre a l'ajuntament i actualment és en estat ruïnós.

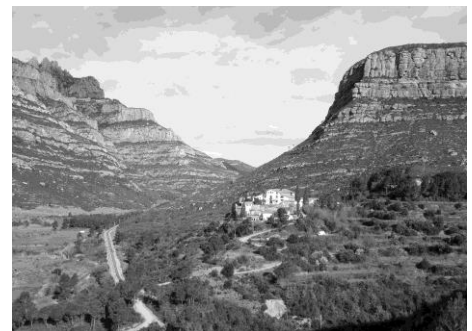

La Resclosa del Cairat

La resclosa va construir-se a l'engorjat del Cairat l'any 1878, a més de 4 km. riu amunt de la Colònia Sedó, juntament amb una primera central hidroelèctrica coneguda com a *Peu de Presa*. Per fer arribar l'aigua del Llobregat, recollida al Cairat, es va construir un canal soterrat i un aqüeducte de grans dimensions que acaba de forma parabòlica per tal d'aconseguir un desnivell de més de 30 metres d'alçada i la força suficient de l'aigua per poder moure les pales de la turbina Planas.

Can Tovella i el naixement de Catalunya

L'any 1998, historiadors i polítics del nostre país van convenir celebrar el mil·lenni del naixement de Catalunya, perquè feia mil anys que el comte Borrell II havia trencat, unilateralment, la subordinació de la nostra nació al regne franc i el nostre país, políticament, esdevenia independent. Ja sabem que una nació no es forma d'un dia a l'altre, ni en el període d'uns pocs anys, sinó que és un procés molt llarg, però hi ha unes dates significatives que serveixen de referència. Parlarem de finals del segle X, concretament de l'any 988 i, també, de tres anys abans, el 985. Perquè, casualment, d'aquest any és el document més antic que coneixem on es tracta ja de can Tovella. Per a nosaltres, doncs, descendents d'aquesta casa, els fets històrics que s'esdevenen en aquestes dates ens tenen un doble interès: en un sentit, com a catalans, en l'altre perquè tenen molt a veure amb les terres de can Tovella.

És una masia de planta basilical amb coberta a dues vessants i alguns edificis annexos al voltant. Consta de planta baixa, pis i golfes. Les obertures combinen l'arc de mig punt i allindades. La façana està arrebossada i pintada excepte les pedres que emmarquen les obertures.

Arbre dels hereus de can Tovella (Tobella)

I PERE TOBELLA (doc. 1395)

filla: II ANTÒNIA TOBELLA (T, germà, 1420).

fill: III PERE TOBELLA i PI

fill: IV FRANCESC TOBELLA (docs. 1496-1536)

fill: V JOAN TOBELLA (+ a1536)

fill: VI BERNAT TOBELLA (+ a1586)

fill: VII ANTONI TOBELLA i BOGUNYÀ (= ACCB 1591). Hi ha un Bartomeu Tobella que podria ser fill d'aquest i pare del Salvador.

fill o nét: VIII SALVADOR TOBELLA

fill: IX MAGÍ TOBELLA i ALTAMIRA (= v1726)

fill: X JOSEP TOBELLA i LLATES (= 1767)

fill: XI MAGÍ TOBELLA i MARGENAT (= 1804)

fill: XII JOSEP TOBELLA i OLIVER-MONTMANY (= 1r 1829)

fills: XIII MAGÍ TOBELLA i GARÍ-MONTLLOR (= 1857). En casar-se amb la pubilla de can Montllor de Terrassa on continua i XIII MIQUEL TOBELLA i GARÍ-MONTLLOR (= 1869), continua al Cairat.

fill: XIV JOSEP TOBELLA i BARREDA (*1891)

fill: XV MIQUEL TOBELLA i MARSENACH (*1926- +1991)

fills: XVI Miquel Tobella i Batlle (*1985) i Antonieta Tobella i Batlle (*1988)

Balma de Travertí de can Tobella:

El travertí és una roca sedimentària calcària de tipus químic, formada per calcita, aragonita i limonita, molt utilitzada en la construcció, especialment a l'antiga Roma, des del I mil·lenni aC.

En general el travertí és una pedra ferma i dòcil, utilitzable per fer escultures (Josep Maria Subirachs va utilitzar-la molt en escultura).

El Tossal Rodó i El Pla de les Bruixes

Una curiositat és poder observar que forma part de la serra de Montserrat i com es va separar per l'erosió del riu Llobregat.

Ermita de Santa Margarida del Cairat

Del segle IX – Preromànica

Restaurada l'any 1965, està tancada i no és accessible lliurament.

El 985 Guillem d'Esparreguera donà a la seu de Vic els castells de les Espases i d'Esparreguera amb les seves parròquies. El 993, quan el bisbe Arnulf commutà aquest alou amb Sendred de Gurb pel de Sant Boi de Lluçanès, esmenta que dóna els castells de les espases i d'Esparreguera amb les seves esglésies.

És possible que entre aquestes hi hagués la de Santa Margarida, encara que la capella no és esmentada explícitament fins el 1205, quan Ramon de Guàrdia, feudatari dels Cardona i senyor d'Esparreguera, féu un llegat de deu sous a l'església de Santa Margarida del terme del castell d'Esparreguera. El 1367 Ramon Rovirola i la seva muller s'ofreriren com a deodats a Santa Margarida Saplanca. El 1391 el deodat era Albert Roca.

CAN TOVELLA I EL NAIXEMENT DE CATALUNYA

L'any 1998, historiadors i polítics del nostre país van convenir celebrar el mil·lenni del naixement de Catalunya, perquè feia mil anys que el comte Borrell II havia trencat, unilateralment, la subordinació de la nostra nació al regne franc i el nostre país, políticament, esdevenia independent. Ja sabem que una nació no es forma d'un dia a l'altre, ni en el període d'uns pocs anys, sinó que és un procés molt llarg, però hi ha unes dates significatives que serveixen de referència. Parlarem de finals del segle X, concretament de l'any 988 i, també, de tres anys abans, el 985. Perquè, casualment, d'aquest any és el document més antic que coneixem on es tracta ja de can Tovella. Per a nosaltres, doncs, descendents d'aquesta casa, els fets històrics que s'esdevenen en aquestes dates ens tenen un doble interès: en un sentit, com a catalans, en l'altre perquè tenen molt a veure amb les terres de can Tovella.

Efectivament, segons Ramon d'Abadal, a principis de l'any 988 el rei Hug *Capet*, trencada la dinastia carolíngia i proclamat l'any abans com a "rei dels francesos, dels bretons, dels normands, dels aquitans, dels gots, dels *hispanos* i dels gascons", va escriure una carta a Borrell (en realitat l'escrivia el seu secretari Gerbert, que havia estudiat a Ripoll i a Vic, i més tard serà erigit a la Seu de Pere amb el nom de Silvestre II) en resposta a la que aquest li havia tramès, renovant la petició d'auxili que ja havia fet als seus antecessors Lotari i Lluís, tement noves incursions del terrible al-Mansur.

El sentit de la carta era molt clar. Escriu Ramon d'Abadal que el rei franc "pensa preparar una expedició d'auxili per a la primavera-estiu de 988; però abans, malfiant-se de promeses fetes en els moments de perill i que sospitava fetes a contracor, vol prendre les possibles garanties amb la recepció, primer d'uns legats que renovin la fidelitat, després amb la compareixença personal i amb poca companyia del comte en el seu campament militar a Aquitània, de manera que quedi lliurat a les seves mans".

"Però en 988 Borrell –segueix dient l'il·lustre historiador– ja devia saber, a través de les relacions contínues que de segur s'establiren amb Còrdova motivades pel rescat de captius i per les notícies que devien anar portant aquests a llur tor-nada, que els esdeveniments prenién per la política militar i d'expansió cordovesa una altra direcció, que el que preocupava al-Mansur era el regne de Lleó i els com-tats castellans . . . Borrell devia saber que a Còrdova, de Catalunya només se n'esperaven els diners dels captius encara retinguts; el país no era prou ric perquè valgués la pena de noves campanyes".

"I com altrament el to de la resposta d'Hug no era pas massa afalagador. . . El resultat el sabem tots. Borrell no envià la legació demanada per a abans de Pasqua, ni tingué ocasió d'anar a Aquitània. Al rei Hug, que, segons deia la carta, i era veritat, havia obtingut "amb tota quietud el regne dels francs", se li havia acabat la tranquil·litat; pel temps que ell devia projectar de baixar a Aquitània es revoltà el carolingi Carles de Lorena, germà del difunt rei Lotari, i prengué Laon, on Hug i Robert foren obligats a anar a combatre'l; la guerra duraria fins al 991.

"Així acabà de fet el domini franc sobre els comtats catalans, amb el fracàs d'aquest intent de restabliment i amb l'extinció definitiva de la dinastia carolíngia en el regne francès." (Recalquem *de fet*, perquè pròpiament *de dret*, segons aquest mateix historiador no es produeix fins el tractat de Corbeil, establert entre el rei Jaume I d'Aragó i sant Lluís rei de França a l'estiu del 1258).

Tot això s'esdevenia a partir de l'any 988, però cal observar que per part del rei francès tres anys abans ja s'havia incomplert el pacte de vassallatge en què tenia els comtats catalans. Ben cert és que quan l'any 985 al-Mansur va entrar a Catalunya el comte Borrell II va sol·licitar l'ajut del rei franc Lotari i, tanmateix, el rei va fer l'orni i no va acudir pas a socórrer el comte, vassall seu, talment que aquest fou vençut pel sarraí. Per tant, el pacte de submissió havia estat trencat. No obstant això, Borrell va seguir reconeixent el vassallatge, crec que per prudència, fins que va ser el rei franc qui es va trobar en dificultats per la pugna amb la dinastia carolíngia, com hem vist en les línies anteriors.

Mentre al califat de Còrdova regnà un califa pacífic les terres catalanes esta-ven en una vida tranquil·la i, per tant, en aquesta pau es trobava can Tovella, però a la mort d'Alhaquem II (976) el nou califa Hixem, que era menor d'edat, va tenir per primer ministre el devastador al-Mansur, nomenat el *Victoriós*. I aquest no va tardar gaires anys a dirigir-se en expedició contra el nostre país, coneixent, com devia conèixer, la poca vinculació amb el rei de França.

Vegem com descriu aquesta ràtzia Ferran Soldevila, ocorreguda el mateix any del document a què ens hem referit que parla de can Tovella, o sia el 985:

"Partint de Còrdova el 5 de maig, (Almansor, forma catalana d'al-Mansur) va anar a Múrcia, on sojornà una quinzena de dies. Després, pel litoral amunt entrà a Catalunya. Borrell II fou vençut en intentar oposar-s'hi. Barcelona fou presa, saquejada, incendiada i destruïda. Els habitants foren morts o reduïts a captiveri. L'auxili franc, demanat pel comte barceloní, no vingué. I refugiat a les muntanyes de Manresa, Borrell pogué sostenir-s'hi i aplegar un exèrcit que va contribuir a posar terme a l'expedició d'Almançor". I conclou el citat historiador: "Petita com era (Catalunya), ja tenia prou consistència per a subsistir independent entre els

sarraïns i els francs. Sense l'ajut de ningú, havia superat l'onada sarraïna d'Almançor: sense l'ajut de ningú, superaria tots els altres perills que l'amenessin.”

Ramon d'Abadal es pregunta el perquè d'aquesta incursió, i resulta interessant saber-ne el seu parer: “I aquí cal plantejar el problema de com pot explicar-se o justificar-se aquesta expedició d'al-Mansur a la nostra terra. A les expedicions cap a Lleó, Castella, Navarra, s'hi endevina una causa per uns refrecs anteriors, per uns tractats vulnerats, àdhuc per una ambició de domini del cabdill cordovès. Aquí no hi ha res d'això. Les relacions anteriors eren bones entre Barcelona i Còrdova, no es té indicatiu que Borrell hagués pretès d'intervenir en res, ni en els conflictes interns cordovesos ni en l'ajut dels regnes cristians contra l'ofensiva musulmana. I això no obstant, -com deia Ibn Haiyan- “el príncep de Barcelona, Borrell, fill de Sunyer, fou tractat com els altres prínceps cristians d'aquell temps”. Com d'altra banda no cal pensar en finalitats religioses ni de proselitisme, puix que els exèrcits d'al-Mansur estaven bàsicament compostos de tropes barbaresques i cristianes, cal concloure que l'única finalitat de l'expedició era econòmica. Fer-se amb un botí, arreplegar un copios lot de captius per mercadejar-los o esclavitzar-los, proporcionar a les tropes unes primes extraordinàries a llurs soldades; heus ací tot el que es proposava al-Mansur a casa nostra. Per això es comprèn que, aconseguits aquests objectius, l'exèrcit musulmà se'n tornés cap a Espanya. No hi ha el més petit rastre que hagués fet permanència en el nostre país com la féu, i bastant llarga, en terres del rei de Lleó.”

He transcrit aquests passatges històrics perquè, com he dit, són del mateix temps de la primera notícia documentada que tenim de can Tovella i en terres de can Tovella es van lliurar batalles, com explica l'escolapi Joan Solà en la seva Història de Sant Salvador de les Espases.

L'alcalde d'Esparraguera, Joan Serra, amb motiu de la Festa Major de l'any 1985 va fer imprimir fotocòpia d'un pergami de feia mil anys on es menciona, que se sàpiga per primera vegada, el nom d'Esparraguera, i me'n va trametre un exemplar, cosa que li vaig agrair. En aquest mateix document apareixen igualment per primer cop els noms del castell de les Espases i de l'alou Tovella. Es tracta del manuscrit 2132 de l'Arxiu Capitular del Bisbat de Vic, segurament que per primera vegada publicat.

(Joan Corominas el menciona al volum VII de l'Onomasticon Cataloniae, pag. 332, publicat l'any 1997 .) Acompanya la còpia d'aquest document una carpeta amb la seva traducció, la fotografia d'una obra en “Homenatge a Esparraguera”, les circumstàncies de la impressió i tiratge (200 exemplars) i la signatura de l'Alcalde al costat de l'escut de la vila i sota la llegenda “En dono fe”. Tanmateix, no hi diu qui en va fer la traducció. Com que el pergami hi és fotocopiat damunt de paper de fil fabricat artesanalment a mà, a més de ser-hi miniat, tot i que resulta molt bonic, la lectura del seu text llatí hi resulta impossible, i per això al cap d'un temps el meu fill Miquel i jo vam arribar-nos al dit Arxiu, on molt amablement ens van permetre fotografiar l'original que vam poder tenir a les mans.

Aquest interessant document, que porta data del dia 19 de setembre de l'any trenta-u regnant Lotari rei, o sia de l'any 985 de la nostra era (encara en aquells anys es dataven ací els documents segons el rei de França, i no serà fins pocs anys més tard que es dataran segons el naixement de Crist) exposa unes donacions que fa un tal Guillem a les esglésies de Sant Pere, de Santa Maria de Déu, i de Sant Miquel Arcàngel i de Sant Joan Baptista i de Sant Feliu màrtir, de la seu de Vic, del comtat d'Osona i, com diu el text, per al bé de la seva ànima.

No sabem qui és aquest Guillem. La historiadora Montserrat Pagès, del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, en el pròleg de l'edició facsímil de la Història de Sant Salvador de les Espases del pare Joan Solà, editada per Publicacions de l'Abadia de Montserrat l'any 1990, ens diu en un breu comentari que fa d'aquest document, que era de l'estirp dels Gurb, anomenats per la moderna historiografia Gurb-Queralt, vicaris comtals i després senyors al castell osonenc de Gurb. I pel text del mateix pergami sabem també que havia estat casat amb una tal Sança i que la seva muller actual, Emma, es trobava en captivitat.

En aquest document s'hi consigna la important donació de: dos castells, el de les Espases i el d'Esparraguera; vuit alous (el primer mencionat és el Tovella) o sia immobles en domini ple, absolut i lliures, francs de serveis i de tota càrrega o prestació real o personal; la seva mansió, que en diuen Castellet, i un molí al riu Llobregat. És d'observar que no menciona expressament cap quantitat de diner en efectiu, si bé diu que “dono i lliuro tot allò que sigui propietat meua moble o immoble, pa i vi, eugues i vaques tant les grans com les menors, tot el que pugueu trobar, i les robes grans i petites, tot el que es pugui trobar que tinc o hagi de tenir ho con-cedeixo al Senyor Déu i a Sant Pere més amunt anomenat i a les esglésies amunt anomenades i als bisbes i canonges o als seus successors que allí hauran de servir Déu o allí seran o voldran viure-hi segons les lleis canòniques.” Hi fa una salvetat, i és en relació a la seva mansió, anomenada Castellet, que hauria de retornar, amb tots els seus annexos o accessoris, a la seva esposa si aquesta tornés del captiveri. Cal suposar que Emma havia estat fet captiva en l'expedició d'al-Mansur a què abans ens hem referit. I es reserva per a ell “l'herència que em vingué del meu pare -diu la donació- que és a Barcelona, i l'alou que tinc al Penedès.”

No sabem amb quin criteri d'ordre vénen relacionats els béns objecte de la donació. El cas és que en un primer grup hi ha el castell de les Espases, l'alou Tovella i el castell d'Esparraguera. “La importància del castell de les Espases, bastió inexpugnable, -escriu Montserrat Pagès- rau en la seva situació estratègicament valuosa al moment en què va ser bastit, raó per la qual aquest castell devia ser més important aleshores que

no el castell d'Esparraguera, amb el qual va formar una unitat territorial . . . Que el castell de les Espases, com a fortalesa, fos en origen més important que el d'Esparraguera ho deduïm del fet que als documents més antics en què apareixen tots dos castells, el de les Espases sempre és citat abans que el d'Esparraguera."

El pergamí descriu la donació de l'alou Tovella amb aquests termes: "I l'alou que anomenen Tovella igualment el dono i lliuro, amb les roques i amb les terres i vinyes, erms i cultius, i amb els boscos i garrigues, fruiters i alzinars, camins i aixoplucs, aigües i fonts, segons consta a la meua escriptura de reclamació que em signà Sesenanda amb els seus fills i filles i amb els seus reconeixements." La descripció és pràcticament igual que en la dels castells, però és significatiu l'afegit de "jardins i horts" que es troba en la d'aquests i no en la de l'alou. En la del castell d'Esparraguera, diu, a més, "amb les parròquies" que no es troba en les altres descripcions, o sia que ja era com un poble, però, en canvi, no menciona "amb les roques i amb les terres i vinyes, erms i cultius, i amb els boscos i garrigues"; això no ho descriu d'aquest castell, tal volta perquè ja devia corresponia a les parròquies.

El castell de les Espases l'havia obtingut Guillem del comte Borrell II i el d'Esparraguera d'aquest comte i de la seva esposa Ledgarda. No sabem res de Sese-nanda i dels seus fills que havien reconegut els drets que tenia Guillem sobre l'alou Tovella. Serien, aquests, avantpassats nostres que residien o treballaven a l'alou? O bé, eren els anteriors propietaris de la finca? Les paraules que el pergamí posa en boca de Guillem, -"la meua escriptura de reclamació que em signà Sesenanda amb els seus fills i filles i amb els seus reconeixements"- permeten suggerir la possibilitat que aquests en tinguessin el seu gaudiment, o sia, el domini útil, i Guillem els n'hagués reclamat el reconeixement del domini directe. D'haver estat així, no és gens agosarat pensar que amb el transcurs del temps el domini directe s'hagués consolidat en l'útil, a través dels successius hereus, i que la tal Sesenanda resultés ser el nostre més antic avantpassat del que tindríem constància històrica.

No sabem l'origen de l'alou Tovella. El dels referits castells més o menys el podem deduir cap a principis del segle X. Però, quan Guifré el Pilós, avi del comte Borrell, va conquerir aquestes terres, la Tovella, que diuen altres documents, ja de-via existir. Tal volta havia estat una vil·la romana, ja que la seva antiguitat i el seu emplaçament ho fan suposar. Si s'hi poguessin fer algunes excavacions, potser podríem saber-ne més. ¿Amb la invasió sarraïna n'havien marxat els seus habitants o bé hi van poder romandre? Si en van emigrar o bé hi van morir, els nous estadants els hi deuria portar el comte Guifré el Pilós amb la repoblació del territori de la Catalunya vella. De fet, l'ocupació sarraïna d'aquestes terres durà pocs anys.

En l'aspecte eclesiàstic, sabem que l'any 945 es va erigir a la part de llevant de la muntanya de Montserrat el monestir de Santa Cecília, quan Santa Maria, més a prop de can Tovella, no passava de ser una simple ermita "sense cap distinció entre les seves humils companyes escampades per la muntanya", com escriu el Pare Anselm Albareda en la seva Història de Montserrat; el monestir de Santa Maria no serà fundat fins l'any 1025, i per l'abat Oliba, el cèlebre abat de Ripoll. Aquestes terres corresponien al bisbat de Vic que pertanyia, com totes les altres diòcesis catalanes a la metròpoli de Narbona, des de l'inici de la reconquesta. Els nostres comtes van intentar restaurar la seu metropolitana de Tarragona, malgrat no ha-ver estat encara reconquerida aquesta ciutat, per tal d'aconseguir la independència de la metròpoli narbonesa. Un dels intents va ser el de l'abat Cesari de Santa Cecília de Montserrat, que en va aconseguir la consagració a Sant Jaume de Galícia, però es va trobar que, en tornar a Catalunya, ni els bisbes catalans ni l'arquebisbe de Narbona li van reconèixer cap validesa al títol, "per la senzilla raó -escriu Ferran Soldevila- que no admetien cap dret al concili compostel·là damunt el nostre país." El bisbe de Vic Berenguer Sunifred va aconseguir la independència eclesiàstica definitiva de Narbona l'any 1091, si bé la metròpoli tarraconense no va ser restaurada fins l'any 1116, o sia, vint-i-cinc anys després.

Oriol Badia i Tobella
Matadepera, 15 de setembre de 2016.

P.S.- La paraula Tovella, segons Joan Corominas, ve del mot *tova*, però no en el significat de maó o rajola, sinó com a femení de *tou*, que per a l'eminent filòleg, vol dir "indret fondo, clot buit" (Onomasticon Cataloniae, volum VII, pàg. 332), i "el sentit antic i més propi fou "buit de dins" i també "porós, esponjós, cavernós", i es formà tornant adjectiu el ll. TÖFUS "turo, pedra calcària, porosa", que sonoritzant normalment la "F" passà primer a *tovo* i d'aquí a *tou*. "L'origen de tot plegat -escriu després de posar diferents exemples- és indubtablement el ll. TÖFUS, que designava menes o espècies minerals de naturalesa porosa, esponjada, bonyeguda i cavernosa, una mica com la que anomenem *la tosca*, o com el *turo* de certes deus, o del subsòl de certes terres" (Diccionari etimològic i complementari de la Llengua catalana, vol VIII, pàgs. 671-672). Recordo que la nostra mare coneixia diferents llocs de can Tovella on havia anat a buscar *terra d'escudelles*; no sé si hi té res a veure aquesta mena de terra, que n'hi abunda. També la Maria de can Tobella (Maria Tobella Marsinyach) em diu (5.11.2016) que cap a la font del Racó i al Corral Vell en amunt hi ha molta *pedra tosca*, que fins i tot n'havien vingut a buscar per decorar jardins.

Olesa de Montserrat, 5 de novembre de 2016.